

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI

Ahmet Yusuf YILMAZ

ESki
Yeni
YAYINLARI

Eskiyeni Yayınları: 64

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI

Ahmet Yusuf YILMAZ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Cd. Uğurlu İş Merkezi No: 97/24
Tel: 0 312. 341 00 02 İskitler/ANKARA
(Sertifika no: 14721)

1. Baskı: Kasım 2019

ISBN: 978-605-5978-74-7

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.eskiyeni.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI

Ahmet Yusuf YILMAZ

Ankara 2019

Ahmet Yusuf YILMAZ

1992 Ankara doğumludur. İlk, orta ve lise öğrenimini Niğde’de ve Ankara’da yaptı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü’nü 2014 yılında bitirdi. 2019 yılında Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu.

2014 yılında Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi alanında başladığı Yüksek Lisansını 2016 yılında tamamladı.

Halen Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmakta ve aynı Üniversitede Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde Doktora tezini hazırlamaktadır. Yazar, ileri derecede İngilizce bilmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.

*Beni sevgiyle büyüten canım Aileme,
Her an yanımda olan eşim Büşra'ya,
Yenidoğan Kızıma...*

KISALTMALAR

a.b.	: Ayrı basım
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
A.Ü.D.T.C.F.Y	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayını
AÜHFY	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını
Ank.	: Ankara
A-R.M.H.C	: Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti
A.ve R. M. H. C.	: Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti
AÜSBFY	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını
AÜY	: Ankara Üniversitesi Yayını
B.	: Basımevi
B.M.M.	: Büyük Millet Meclisi
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
C.H.F.	: Cumhuriyet Halk Fırkası
Derg.	: Dergi
DİBY	: Diyanet İşleri Bakanlığı Yayını
ETYYÖY	: Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu Yayını
H.F.	: Halk Fırkası
İÜADAEY	: İstanbul Üniversitesi Atatürk Devrimleri Araştırma Enstitüsü Yayını
İst.	: İstanbul
İÜEFY	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ya- yını
İÜHFY	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını
İÜİFY	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını
İÜSBFY	: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakül- tesi Yayını.

K.	: Kitabevi, kitaplığı, kitapları
Ktp.	: Kütüphane
KBY	: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını
m.	: Madde, maddesi
Mat.	: Matbaası
MEBY	: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını
MHAUMY.	: Mukayeseli Hukuk Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını
Mec.	: Mecmuası
MEGSBY	: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayını
Neş.	: Neşriyatı
s.	: Sayfa
sad.	: Sadeleştiren, sadeleştirme
SF	: Serbest Fırka
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMY	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayını
T.C.F.	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TDTEY.	: Türkiye Devrim Tarihi Enstitüsü Yayını
TODİEY.	: Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını
TTKY	: Türk Tarih Kurumu Yayını
t.y.	: Tarih yok
vb.	: ve bunun gibi
vd.	: ve devamı
Y.	: Yayını, yayınevi
y.y.	: Yayın yeri yok

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR-----	7
GİRİŞ-----	13

I. BÖLÜM

MECLİS GRUPLARINDAN İZMİR SUİKASTINA KADAR OLAN SİYASİ GELİŞMELER

A-TERAKKİPERVER CUMHURİYET FIRKASI'NA KADAR OLAN SİYASİ GELİŞMELER -----	17
1. İlk Mecliste Gruplar-----	17
2. Halk Fırkası'nın Kuruluşu-----	19
3. Cumhuriyetin İlanı-----	21
4. 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu-----	24
B-TERAKKİPERVER CUMHURİYET FIRKASI-----	26
1. Kuruluş-----	26
2. Fırkanın Programı ve Beyannamesi-----	29
3. Teşkilatlanma-----	33
C- ŞEYH SAİD İSYANI VE TCF'NİN KAPATILMASI-----	36
1. Şeyh Said İsyanı ve Takrir-i Sükûn Kanunu-----	36
2. TCF'nin Kapatılması (3 Haziran 1925)-----	37
4. İzmir Suikastı-----	40

II. BÖLÜM

SERBEST FIRKANIN KURULUŞU

A-1930 YILINDA TÜRKİYE'NİN ORTAMI-----	45
1. 1929 Dünya Ekonomi Bunalımı ve Etkileri-----	46
B- KURULUŞ ÇALIŞMALARI-----	48
1. Fethi Bey ile Gazi Buluşması-----	48
2. Gazi Fırkayı Fethi Bey'e Kurduruyor-----	50
3. Fethi Bey - Gazi Mektuplaşması-----	52

4. Ahmet Ağaoğlu'nun Fırkanın Kuruluş Şekline Ait İlk İtirazları ---	53
5. Fırkanın Dayanağı: Makbule Hanım -----	56
6. Resmi İşlemler -----	58
7. Gazinin Durumu -----	58
C- YENİ FIRKANIN MEBUSLARI -----	59
Mebusların Fırkaya Giriş biçimi -----	59
1. Fırka Umumi Reisi ve Gümüshane Mebusu Fethi Okyar -----	62
2. Kütahya Mebusu ve Fırka Umumî Kâtibi Nuri Conker-----	69
3. Kars Mebusu Ahmet Ağaoğlu-----	71
4. Aydın Mebusu Dr. Reşit Galip -----	73
5. Erzurum Mebusu Hasan Tahsin Uzer -----	74
6. Şebinkarahisar Mebusu Mehmet Emin Yurdakul -----	75
7. Bilecik Mebusu Rasim Öztekin -----	76
8. Kocaeli Mebusu İbrahim Süreyya-----	76
9. Elazığ Mebusu Nakiyettin Yücekök-----	77
10. Ankara Mebusu Talat Sönmez -----	78
11. İstanbul Mebusu Ali Haydar Yuluğ-----	79
12. İstanbul Mebusu Süreyya İlmen-----	79
13. Sinop Mebusu Refik İsmail Kakmacı -----	80
14. Niğde Mebusu Ali Galip Yenen-----	80
15. Bursa Mebusu Seniğ Hızıroğlu-----	81
Mebusların Ortak Özellikleri -----	81
D- FIRKANIN KURULMA SEBEPLERİ -----	82
1. Cumhuriyet İdaresinin Gereksinimi Olarak Serbest Fırkanın Kurulması -----	83
2. Denetim Mekanizması Olarak Serbest Fırkanın Kurulması -----	86
3. Toplumun Nabzını Ölçmek İçin S.C.F.'nin Kurulması-----	91
4. 1929 Ekonomik Buhranı'nın Etkisinin Sonucu Olarak Serbest Fırka'nın Kurulması -----	94
5. İsmet Paşa'ya Karşı Serbest Fırkanın Kurulması -----	96
6. Gazinin Amacı -----	97
E- 1930 YILINDA YENİ FIRKA KURMA GİRİŞİMLERİ -----	98
1. Ahali Cumhuriyet Fırkası -----	98
2. Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Fırkası-----	100
3. Laik Cumhuriyetçi İşçi ve Çiftçi Fırkası -----	100

III. BÖLÜM

PARTİ PROGRAMI VE TEŞKİLATLANMASI

A-PARTİ PROGRAMI -----	103
1. Program-----	103
2. Programın Özellikleri-----	104
3. Programa Gösterilen Tepkiler-----	107
B- SERBEST FIRKANIN EKONOMİK VE SİYASAL KONULARDAKİ GÖRÜŞLERİ-----	109
1. Serbest Fırkanın Başlıca Ekonomik Konular Hakkındaki Görüşleri --	109
2. Serbest Fırkanın Siyasal Konumu ve Görüşleri -----	117
C- PARTİ TEŞKİLATI -----	122
1. Parti Teşkilatlanması -----	122
2. Serbest Fırka ve Basın -----	125
3. Serbest Fırka, Türk Ocakları ve Kadınlar -----	132

IV. BÖLÜM

İZMİR GEZİSİ VE BELEDİYE SEÇİMLERİ

A-İZMİR GEZİSİ VE OLAYLAR -----	137
1. Gezinin Amacı-----	137
2. İzmir'e Hareket -----	138
3. İzmir'deki Karşılama ve İdarenin Kurduğu Tuzaklar -----	139
4. Gösteriler ve Bir Kurban -----	142
5. Fethi Beyin İzmir Nutku ve Gelişen Olaylar -----	143
6. Fethi Beyin Ege Gezisi -----	145
7. İzmir Olaylarının Etkileri-----	146
B- BELEDİYE SEÇİMLERİ -----	149
1. Serbest Fırkanın Tabanı -----	149
2. 1930 Yılı Belediye Seçimlerinin Özellikleri -----	155
3. Serbest Fırkanın Seçime Girme Nedenleri-----	156
4. Seçimlerin Başlaması -----	160
5. İstanbul ve İzmir Seçimleri -----	163
6. Serbest Fırkanın Adayları -----	165
7. Seçim Sonuçları-----	168
8. Samsun Seçimi-----	170
9. Seçim Sonuçlarının Sonuçları -----	171

V. BÖLÜM

SERBEST FIRKANIN KAPANIŞI

A- KAPANIŞA GİDEN YOL -----	175
1. İzmir Olayları ve Yunus Nadi'nin Mektubu -----	175
2. Arif Oruç'un Gazi'ye Başbakanlık Teklifi-----	176
3. Seçimler ve Seçimlerdeki Olayların Etkisi-----	177
4. Gazinin Meclisi Açılış Konuşması ve Yankıları -----	178
5. Milli Blok Girişimi ve Son Umudun Tükenişi -----	183
B- PARTİNİN KAPATILMASI-----	185
1. Kararın Alınması -----	185
2. Serbest Fırkanın Kendini Feshedişi-----	187
C- KAPATILMA NEDENLERİ -----	189
1. CHF'nin Muhalefeti Kabul Edememesi-----	189
2. Devrimlere Karşı Güçlerin SCF'de Toplanması -----	190
SONUÇ-----	193
KAYNAKÇA -----	195